

## MEHNAT BOZORI TUSHUNCHASI

Fargʻona Davlat Universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot yoʻnalishi talabasi

**Ma'murov Yahyobek**

**Annotatsiya:** Mehnat bozori iqtisodiy tizimning ajralmas boʻgʻini boʻlib, u ishlab chiqaruvchi kuchlarning taraqqiyoti va jamiyat ehtiyojlarini taʼminlashda muhim ahamiyatga ega. Mehnat bozori deganda, ishchi kuchining erkin harakati, uning tavsifi va bahosi, talab va taklif muvozanati, shuningdek, mehnat resurslari, ishga joylashish va bandlik darajasi tushuniladi. Mehnat bozori — bu muayyan hududda mavjud boʻlgan ishchi kuchi va ish oʻrinlari oʻrtasidagi murakkab iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va institutsional munosabatlar majmuidir.

**Kalit soʻzlar:** mehnat bozori, ishchi kuchi, bandlik, ishsizlik, malakali kadrlar, ish oʻrinlari, kasb-hunar taʼlimi, ish haqi, mehnat migratsiyasi, iqtisodiy rivojlanish.

Mehnati bozori jamiyat taraqqiyotining barcha davrlarida dolzarb boʻlib kelgan. Bu tizim, eng avvalo, kishilarning mehnat faoliyatiga boʻlgan ehtiyoji va imkoniyatlarini bir-biri bilan bogʻlaydi. Mehnat bozori anʼanaviy iqtisodiy tushunchalardan biridir. Unga kiritiladigan asosiy belgilar orasida mehnat resurslari, ishlab chiqarish omillari, isteʼmol va ishlab chiqarish bilan bogʻliq boʻlgan ehtiyoj va talablardir. Mehnat bozori oʻz ichiga koʻplab subʼektlarni oladi: ish izlovchilar, ish beruvchilar, davlat organlari va nodavlat tashkilotlar, kasaba uyushmalari va boshqalar. Mehnat bozori faoliyati mehnat munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishiga katta taʼsir koʻrsatadi. Bu yerda ishchi kuchining qiymati, yaʼni ish haqi va boshqa ijtimoiy imtiyozlar shakllanadi. Mehnat bozori barcha subʼektlar manfaatini uygʻunlashtirib, ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiladi. Mehnat bozorining asosiy vazifasi — ishchi kuchi va ish oʻrinlarini muvofiqlashtirish, yani taklif va talabni muvozanatlashdan iborat. Mehnat bozori dinamik muhitga ega boʻlib, unda koʻplab omillar oʻzgarib turadi. Iqtisodiy islohotlar, ijtimoiy siyosat va demografik

o'zgarishlar mehnat bozoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'z navbatida, mehnat bozori ham jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy hayotiga o'z ta'sirini o'tkazadi. Masalan, demografik tarkibning o'zgarishi, yangi kasblarning paydo bo'lishi, ta'lim tizimidagi yangilanishlar mehnat bozori tarkibini, talab va taklifini o'zgartiradi [1].

Mehnat bozori tizimining muhim xususiyatlaridan biri — mobil bo'lishidir. Mehnat bozori ishchi kuchining erkin harakatini ta'minlash, ishga joylashish va o'zgaruvchanlikni asosiy tamoyil qilib oladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat bozori yirik va murakkab tizim bo'lib, uning rivojlanishi ko'plab omillarga bog'liq. Ular orasida aholi sonining ortishi yoki kamayishi, ish beruvchilarning ehtiyojlari, ish haqi darajasi, ijtimoiy himoya tizimi singari omillar muhim ahamiyatga ega. Mehnat bozorida muvozanatlashgan munosabatlarni shakllantirishga davlat siyosati katta ta'sir ko'rsatadi. Davlat tomonidan mehnat munosabatlariga oid normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilib, ishchi kuchi bandligini oshirish, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish uchun turli dasturlar amalga oshiriladi. Ishga joylashish agentliklari, bandlik markazlari, kasbga yo'naltirish va mehnatga tayyorlash markazlari faoliyat yuritadi. Shuningdek, xususiy sektorda ham mehnat bozori institutlari faol ishlaydi. Mehnat bozori tizimi samarali faoliyat yuritishi uchun quyidagilar talab qilinadi: ochiq va shaffof axborot almashinuvi, ishonchli statistika va monitoring, sub'ektlar manfaatlarining himoyalaniishi, ish haqi va mehnat sharoitlarining adolatli belgilanadigan tizimi. Bozor ishtirokchilari o'rtasida yaxlit va samarali hamkorlik yo'lga qo'yilishi, ijtimoiy sheriklik tamoyillari amalga oshirilishi muhimdir. Mehnat bozori o'z tarkibida ish beruvchilar va ishchi kuchining o'zaro ta'siri natijasida shakllangan. Bozorda ishchi kuchi — mehnat resursi sifatida ko'riladi. Uning narxi, ya'ni ish haqi, bozordagi talab va taklifga muvofiq sifatda shakllanadi. Demak, bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir ishchi o'z imkoniyatlarini to'la namoyon qilishi, o'z malakasi va bilimiga mos ish topib ishlashi mumkin. Mehnat bozori amalga oshiriladigan asosiy iqtisodiy munosabatlar sirasiga bandlik va ishsizlik, mehnat haqining shakllanishi, mehnat shartlari, mehnat migratsiyasi, ishga qabul qilish va ishdan bo'shatish tartib-qoidalari kiradi. Mazkur munosabatlar doirasida ishsizlik darajasi ham har doim dolzarb bo'lib keladi. Chunki ishsizlik darajasining ko'tarilishi ijtimoiy beqarorlik va iqtisodiy

muammolarni keltirib chiqaradi. Shu munosabat bilan davlat tomonidan doimiy tarzda mehnat bozorini rivojlantirish, yangi ish o‘rinlari yaratish, aholini qayta kasbga tayyorlash va malakasini oshirishga alohida e‘tibor qaratiladi [2].

Mehnat bozori ham tarixiy, ham bugungi zamonaviy taraqqiyot nuqtai nazaridan ham o‘ta muhim hisoblanadi. Chunki ishlab chiqarish sohalarining rivojlanishi, xizmat ko‘rsatish sektorining kengayishi, ta‘lim va sog‘liqni saqlash kabi tizimlarning takomillashishi bevosita mehnat bozori rivojiga bog‘liqdir. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti talablari asosida malakali kadrlarga bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib borayotgani, har bir kasbda o‘z mutaxassislariga nisbatan talab va taklif muvozanatini mustahkamlash dolzarbligini kuchaytirmoqda.

Mehnat bozori iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi sifatida ahamiyat kasb etadi. Chunki u jamiyatdagi har bir insonning iqtisodiy farovonligi, ijtimoiy barqarorligi, shaxsiy o‘sishi va o‘z salohiyatini to‘liq namoyon qilishiga imkoniyat yaratadi. Mehnat bozorida faol ishtirok etish, malaka, bilim, ko‘nikmalarni doimiy rivojlantirish har bir inson uchun muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, davlat tomonidan ham mehnat bozorini taraqqiy ettirish, aholining bandligi va ijtimoiy himoyasini mustahkamlash masalasi doim diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Mehnat bozori va uning infratuzilmasini rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, masofaviy ish sohalarini kengaytirish, tadbirkorlik va kichik biznesni rag‘batlantirish bo‘yicha ham bir qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu borada, zamonaviy kadrlar tayyorlash, uzluksiz ta‘lim va kasbiy tayyorgarlik tizimini kuchaytirish ham dolzarb masalalardandir [3].

Mehnat bozori samarali faoliyat yuritishi uchun doimo yangilanib boruvchi mehnat qonunchiligi, zamonaviy axborot texnologiyalari asosida ishlovchi bandlik xizmati va kasbga yo‘naltirish tizimi, zamon talabiga mos kasb va mutaxassisliklar bo‘yicha o‘quv dasturlari muhim ahamiyatga ega. Ishchi kuchining harakatchanligi, regionlardagi iqtisodiy imkoniyatlarni o‘rganib, ish o‘rinlarini hududlararo maqsadli taqsimlash ham mehnat bozori dinamikasini yaxshilashga xizmat qiladi. Mehnat bozori islohotlar jarayonida yangi kasblar va mutaxassisliklarning paydo bo‘lishiga, yuqori malakali muhandis va texnologlar, axborot texnologiyalari mutaxassislariga ehtiyojning ortishiga

olib kelmoqda. Zamonaviy sharoitda mehnat bozorini tahlil qilish va rivojlantirish uchun mehnat iqtisodiyoti, sotsiologiyasi, psixologiyasi va bandlik sohasidagi ilmiy tadqiqotlar, hududiy va kasbiy bozor segmentlarini chuqur o'rganish muhimdir. Mehnat bozori taraqqiyot darajasi jamiyat farovonligi, ijtimoiy barqarorlik, inson salohiyati va davlat kuch-qudratini aniqlovchi mezonlardan biri hisoblanadi. Mehnat bozori — insonlarga ish topish, o'z kasbiy salohiyatini ro'yobga chiqarish, mustaqil moliyaviy manbani shakllantirish, turmush sifatini yaxshilash imkonini beradigan tizimdir. Shu bilan birga, aholi bandligini oshirish, ishsizlik darajasini pasaytirish, rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish masalalari ham doimiy dolzarb bo'lib kelmoqda [4].

Jamiyat iqtisodiy taraqqiyoti, ishlab chiqarish hajmining ortishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, aholining kasbiy ko'nikmalarini oshirish va zamonaviy kadrlarni tayyorlashda mehnat bozori asosiy rol o'ynaydi. Mehnat bozori qat'iy rivojlanib, har bir inson mehnatini qadrlash, motivatsiyani oshirish va jamiyatda ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Har bir ishlab chiqarish sub'ekti, davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari mehnat bozoridagi ishtirokini yanada faollashtirishi, o'zaro manfaatli hamkorlik qilishi natijasida bozor samarali ishlaydi. Mehnat bozori islohotlar jarayonida yangi imkoniyatlarni yuzaga chiqarib, iqtisodiy o'sish va taraqqiyot yo'llarini ochadi. Mamlakatimizda mehnat bozorining samarali faoliyat yuritishi uchun muhim choralar ko'rilmoqda, xususan, aholini ijtimoiy himoya qilish, kasbga yo'naltirish, bandlik agentliklari faoliyatini rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [5].

### **Xulosa:**

Xulosa qilib aytganda, mehnat bozori — jamiyat hayoti va iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlaydigan muhim mexanizmdir. Ushbu bozor sub'ektlari o'rtasida balanslashgan, adolatli va samarali munosabatlarni qaror toptirishi, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy tamoyillarga asoslanishi lozim. Mehnat bozorining yanada rivojlanishi natijasida iqtisodiy taraqqiyot va aholining turmush darajasi yuksaladi, ijtimoiy himoya va barqarorlik mustahkamlanadi. Shu sababli, mehnat bozori ishtirokchilari va uning

infratuzilmasini doimiy modernizatsiya qilish dolzarb vazifa bo‘lib, kelgusida ham bu yo‘nalishda izchil ishlar olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Abduqodirov, A. (2018). “Mehnat bozori va ishsizlik muammolari”. Iqtisodiyot va ta’lim, 3(19), 112-117.
2. Akbarov, M. (2020). “Milliy mehnat bozori: rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari”. O‘zbekiston iqtisodiyoti, 4(40), 58-65.
3. Bektosh, N. (2022). “Mehnat resurslaridan samarali foydalanish istiqbollari”. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 10(3), 74-81.
4. Ergashev, S. (2021). “Yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash va bandlik muammolari”. Yoshlar va zamonaviy jamiyat, 2(7), 123-129.
5. Haydarov, F. (2019). “Mehnat bozorida malakali kadrlarga bo‘lgan talab va tayyorlash masalalari”. Ijtimoiy fanlar, 1(45), 80-87.
6. Jo‘rayev, S. (2018). “O‘zbekiston mehnat bozorida bandlik muammolari va ularni hal qilish yo‘llari”. Iqtisodiyot, 2(30), 51-57.
7. Karimova, D. (2017). “Zamonaviy mehnat bozorining shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlari”. O‘zbekiston iqtisodiyoti, 1(25), 92-99.